

Taula rodona

Joan Estruch i Gibert (moderador):

Voldria proposar que aquesta taula rodona servís per començar a fer entre tots, entre els ponents que s'han anat succeint i després també amb els assistents, un cert balanç, ni que la paraula sigui massa presumptuosa. Em sembla que no m'equivoco pas si dic que l'objectiu central d'aquestes jornades era el d'intercanviar informacions i experiències i d'aprendre els uns dels altres. En segon lloc, diria que si la iniciativa ha partit, en aquest cas, de Catalunya, és probablement perquè tots els altres països que han estat representats aquí estan més avançats en el procés que no pas nosaltres i, per tant, en aquest objectiu final d'aprendre els uns dels altres, nosaltres érem –som encara– els qui teníem probablement més per aprendre.

Crec que no m'equivoco tampoc si afirmo, en tercer lloc, que la majoria dels assistents estaran d'acord a dir als ponents que l'objectiu fonamentalment s'ha acomplert. I que, efectivament, hem pogut aprendre moltes coses de tots ells. I tinc la petita esperança que per als convidats de diferents països no hagi estat del tot inútil l'assistència a aquestes sessions.

Però si ens hem reunit sobretot per aprendre els uns dels altres, em sembla que, a la llum de tot el que hem sentit, la primera cosa que hem vist o de la qual hem pres consciència és que aprendre no vol dir de cap de les maneres copiar. Efectivament, cometriem un greu error si volguéssim imitar o copiar al peu de la lletra els models que ens han estat presentats.

Hi ha prou similituds entre els diferents processos perquè tingui sentit discutir-los, però les diferències són molt significatives.

Dit amb altres paraules, els casos que han estat presentats i discutits aquí tenien tots prou similituds perquè valgués la pena de parlar-ne junts. Però alhora tots presen-

taven diferències, i diferències molt significatives. A mi m'agradaria que, en un primer moment d'aquesta sessió, els ponents ens aportessin les seves reflexions sobre aquest punt: la constatació que, efectivament, hi ha prou similituds entre els diferents processos perquè tingui sentit discutir-los, però que les diferències són molt significatives.

Intentaré sintetitzar-ho de la manera següent. Em sembla que en molt bona part –i malgrat les diferències substancials– ens hem trobat amb un punt de confluència, amb un punt de convergència entre tots plegats en el qual hi ha dos factors fonamentals que en els darrers anys han plantejat, en latituds i en contextos molt diversos, la mateixa necessitat de reflexionar sobre la conveniència d'una nova presència de la religió a l'escola des de la perspectiva d'un enfocament no confessional. I aquests dos factors són, em sembla, el procés de secularització d'una banda, que totes les nostres societats han conegut, tot i

Hi ha dos factors fonamentals que en els darrers anys han plantejat, en latituds i contextos molt diversos, la mateixa necessitat de reflexionar sobre la conveniència d'una nova presència de la religió a l'escola: d'una banda secularització i, de l'altra, la diversitat religiosa.

que amb matisos diferents prou importants. I de l'altra, l'increment, en molts casos l'increment notable, fins i tot espectacular, de la diversitat religiosa com a conseqüència de les onades migratòries que, en proporcions diferents, tots els nostres països han rebut en els darrers anys. Però alhora, i és on miro d'apuntar les diferències, totes les nostres societats han patit, han passat, per un procés de secularització, però amb matisos o amb diferències ben notables.

Fixin-se que, en el cas de la majoria de les situacions que se'ns han presentat aquí, el

procés ha estat passar d'un ensenyament de la religió que estava exclusivament o majoritàriament en mans de l'església dominant o de les confessions dominants establertes en el país, a una desconfessionalització de l'ensenyament religiós. Però aquí hi ha una excepció, interessantíssima, el cas del cantó de Neuchâtel, que ha fet exactament a l'inrevés. Ha introduït una assignatura d'història de les cultures religioses partint d'un context en el qual l'antic model de laïcitat, més o menys a la francesa, amb unes coloracions peculiars en el cas de Suïssa però d'un Neuchâtel proper a Ginebra, es caracteritzava per l'absència d'ensenyament de la religió. I malgrat tot, en aquest moment també adopta un model similar al que d'altres han adoptat i al que nosaltres mateixos hem proposat.

En segon lloc, hem trobat situacions de procés de secularització que partien d'una situació inicial d'un cert o d'un notable pluralisme religiós, d'un pluralisme molt considerable en el cas d'Ontàrio, més proper a l'estereotip que tots plegats tenim en la nostra cultura del que és la religiositat americana o nord-americana, un pluralisme, també, en forma de grans tradicions hegemòniques en el cas d'Alemanya. I també hi ha dos casos que, en canvi, s'assemblarien més al nostre en el sentit de la preeminència històrica d'una tradició, d'un monopoli religiós, d'un cert monopoli religiós. Un monopoli luterà a Suècia, un monopoli catòlic al Quebec. I novament la lliçó és que no és el mateix un monopoli luterà que un monopoli catòlic. I aparentment, d'acord amb el que hem après, també en part perquè el procés de secularització arrenca molt abans a Suècia i es fa, per tant, d'una manera més pausada i més civilitzada, com solen fer totes les coses els suecs, que no pas en països arrauxats com el nostre... En tot cas, la desconfessionalització de la societat i de l'ensenyament suecs es produeix sense aparents sotragades i sense que aparentment els bisbes luterans suecs treguin, amb perdó de l'expressió, el Sant Crist gros al carrer.

El monopoli catòlic és diferent. Des d'aquest punt de vista, la situació al Quebec és sens dubte la més propera a la catalana. També ells han sortit d'una situació de monopoli catòlic. Se'ns parlava ahir de "llengua i religió fins i tot com a signes identitaris d'una nació, d'una realitat"; i se'ns parlava també del pro-

La situació al Quebec és sens dubte la més propera a la catalana. També ells han sortit d'una situació de monopoli catòlic.

cés de secularització que emprèn la societat quebequesa, potser tard, amb una virulència, amb una intensitat, amb un ritme trepidant. Jo crec que aquí hi ha un paral·lelisme molt notable amb el nostre cas. Amb una diferència digna de ser tinguda en compte i de ser reflexionada. Quines són les raons que expliquen que, en el cas del Canadà francès, l'antic monopoli, com ho deia literalment el qui en parlava, hagi optat pel canvi, hagi preferit el canvi, hagi preferit la desconfessionalització de l'ensenyament religiós abans que l'analfabetisme? Mentre que, en canvi, alguns tenim la impressió que, al nostre país, des de les instàncies de les autoritats religioses, s'està optant per l'analfabetisme per tal de no haver de renunciar als privilegis. Què és el que hi ha aquí al darrere? I, potser, la boutade del representant del Quebec no és tan boutade com això: Montreal queda més lluny de Roma que no pas Barcelona. És a dir que els pànics episcopals són probablement més lleugers i més fàcils de suportar a milers de quilòmetres de distància que no pas a una hora i mitja de vol.

Volia subratllar una darrera diferència. Entre el Quebec i nosaltres, hi ha una altra diferència fonamental. Venim tots dos d'un monopoli catòlic, però el Canadà francès ha conservat, fins fa quatre dies, la religió com a signe identitari. Potser a Catalunya això s'hauria pogut dir en altres èpoques, ensems amb la llengua, però quaranta anys de franquisme han contribuït que això deixi de poder dir-se i que la religió hagi deixat de ser un signe identitari a Catalunya. Amb la qual cosa, novament, i aquí hi ha elements que vénen d'un context radicalment diferent del nostre però que paradoxalment s'ajunten, nosaltres venim d'un context monopolístic. Però, a més a més, amb un passat recent totalitari. Que és el cas de la República Democràtica Alemanya: dos totalitarismes de signes diferents. Un totalitarisme que tendeix més aviat a excloure i a reprimir la religió i un altre totalitarisme que s'hi agafa o que l'agafa com a pretext per trobar en les institucions religioses el seu sistema de legitimació.

Però, malgrat tot, hi ha trets comuns prou importants, prou significatius, entre el procés de secularització al qual ha estat sotmesa una societat com la de l'Alemanya oriental per culpa del totalitarisme i la nostra situació, malgrat que aquest totalitarisme volgués recórrer a la religió com a sistema de legitimitació.

Obrim, doncs, el debat. Plantejaria als ponents, com a primera qüestió possible, la que gira al voltant de la mena d'observacions que he intentat fer ara. En segon lloc, els demanaria una segona qüestió que ha sortit per activa i per passiva, formulada de moltes maneres al llarg dels dos dies, referent a tot allò que puguin aportar d'informació més precisa o més concreta sobre la manera com es defineixen els continguts que ha de tenir l'assignatura o l'ensenyament de la religió a l'escola i sobre la formació dels mestres o dels professors de religió. I, molt lligat amb això, una qüestió que ha estat recurrent des del primer dia, la perspectiva des de la qual s'enfoca aquest ensenyament de la religió. Tots recordareu la qüestió de fins a quin punt és cert o no que, per ensenyar bé una cosa, cal prèviament estimar-la. I quines són les conseqüències que això té des del punt de vista de la formació dels professors de religió.

l'altra qüestió que em sembla que també ha circulat per la sala des de fa moltes hores, i que és la darrera pregunta que gosaria formular als ponents per si algun d'ells hi vol dir alguna cosa, és la d'una certa puntualització –i sé que això és molt difícil de sintetitzar i que els formulo una pregunta difícil de contestar en poca estona–, però en certa manera seria: qui són, en els diferents casos, els sectors que prenen la iniciativa de repensar, de reformular la manera com ha de ser enfocat l'ensenyament de la religió a l'escola? Qui ha estat el promotor del procés a Suècia, a Neuchâtel, al Quebec, a Ontàrio? Quins són els sectors que han pres la iniciativa? Quins són els actors que han esdevingut els interlocutors o els col·laboradors o els assessors que han permès tirar la iniciativa endavant? I quins són els actors, si és que han existit, dels quals han sorgit les resistències amb què han hagut d'enfrontar-se, si és que això s'ha donat en els diferents casos?

Si faig referència a aquesta qüestió de les resistències és perquè cada vegada que la

Qui són, en els diferents casos, els sectors que prenen la iniciativa de repensar la manera com ha de ser enfocat l'ensenyament de la religió a l'escola? I quins són els actors, si és que han existit, dels quals han sorgit les resistències amb què han hagut d'enfrontar-se?

discussió entre nosaltres ha anat a parar cap al context català i el problema de la resistència que trobem en les autoritats jeràrquiques de l'Església Catòlica hem derivat cap a un debat que als nostres convidats els és difícil, per no dir impossible, d'entendre, perquè parlar d'això suposa donar per coneguts tota una colla d'elements propis de la nostra cultura i que, en canvi, són probablement molt impropis de totes les altres cultures aquí representades. Però, malgrat tot, de factors de resistència ells també en deuen haver trobat i seria bo de saber com s'ha configurat l'estratègia per tirar endavant les iniciatives en els respectius països.

Olof Frank (Suècia):

Amb relació al que ha dit Joan Estruch, jo diria que la secularització és un assumpte molt complicat. Per tant, l'hem de debatre amb molt de compte. Crec que també és important, en el cas suec, tenir en compte que el model que vaig presentar ahir és el resultat d'un llarg període de discussió i no és una cosa que hagi aparegut com el Big Bang o alguna altra cosa semblant. L'ha precedit una llarga discussió pas per pas. A Suècia, per exemple, a mitjan dècada de 1950, vam tenir un gran debat iniciat per filòsofs i professors de filosofia suecs que es queixaven molt de l'església sueca i de la seva influència, per exemple, en els mitjans de comunicació, els llibres i l'escola. A mitjan dècada de 1960, aquests debats estaven, si no morts, no gaire vius, i si estem discutint la situació actual, hem tingut quaranta anys de debats sobre el lloc de la religió i quin ha de ser el seu contingut. Per tant, crec que quan discutim aquí –i trobo molt interessant escoltar totes les seves preguntes– és perquè, tot i que hi ha algunes similituds entre l'obediència de les

nostres diferents nacions i països, hem de recordar que tenim històries diferents, de manera que és clar que podem aprendre els uns dels altres, però cal que siguem conscients que les nostres històries són molt diferents, de manera que cadascú ha de fer la seva feina, naturalment.

Hi havia una pregunta, per exemple, sobre les relacions dels governs amb els representants religiosos. Els en puc donar algun exemple. A Suècia, ara mateix, estem passant per una revisió de l'escola superior i l'escola secundària, i l'acabarem el 2007. Quan l'Agència Nacional d'Educació estava buscant experts en aquesta matèria, va buscar representants per a les diferents assignatures. Jo mateix treballo en aquest comitè de revisió de l'escola superior i l'escola secundària i tinc la responsabilitat de l'assignatura de religió. Al mateix temps, a més de ser professor de filosofia i religió, sóc president de l'Associació Sueca de Mestres de Religió. Així que vaig amb molt de compte a l'hora del diàleg. I diàleg és la paraula clau, aquí. Crec que és molt important no crear conflictes i controvèrsies que no cal que hi siguin. Des del punt de vista suec, hi ha la possibilitat d'una discussió curosa i potser civilitzada, en la qual quedi clar des de bon principi qui assumeix responsabilitats i per a què. L'Agència Nacional té les seves responsabilitats, els religiosos tenen les seves responsabilitats, evidentment, però això no vol pas dir que no es puguin trobar en el diàleg. És molt clar que les funcions i les preses de decisió sobre el contingut de l'assignatura de religió pertocquen a l'autoritat oficial, naturalment.

Després, voldria dir una cosa sobre el contingut de l'assignatura de religió. I em remeto a una pregunta que demanava pel risc, des del punt de vista suec, que l'assignatura de religió sigui obligatòria. A vegades penso que, en certa manera, això és un error, perquè algú ho podria interpretar com si hi hagués d'haver un concepte molt teòric de la religió que s'ensenya. No crec que hagi de ser així i no crec que la religió quedi reduïda a l'ètica només perquè tothom l'estigui aprenent. És molt important –i crec que puc parlar de manera oficial per Suècia–, és molt important que el professor sigui molt competent i tingui un bon coneixement de la vida pràctica de la religió i dels creients religiosos a l'hora

d'entrar a l'aula i ensenyar sobre el cristianisme, l'islam, o el que sigui. A vegades tinc la impressió, quan assisteixo a conferències i algú sent que a Suècia tenim la religió com a assignatura obligatòria, que tot ha de ser una assignatura molt factual, que són fets sobre les diferents religions i ja està. Però cal que recordin que cada professor té la possibilitat d'entrar en contacte amb representants de tradicions religioses diferents. Vaig esmentar el meu contacte amb l'imam local de la comunitat musulmana, i en conec molts exemples d'arreu del país. De l'escola, quan es recorre a sacerdots, o a imams, o a altres representants locals, que vénen a l'escola i expliquen la vida pràctica, què vol dir ser cristià, què vol dir ser musulmà... L'escola no es pot reduir només a llegir llibres i rebre un ensenyament teòric. És molt important tractar amb la vida pràctica, perquè la religió no s'entén si no es veu què significa per a la gent en la seva vida. Crec que és important saber-ho.

Tinc molta cura, també, de subratllar que no crec que aquesta assignatura de religió obligatòria es reduïxi a l'ètica perquè la considero des del punt de vista suec. En la meva ponència parlava del sistema democràtic de valors, que és el punt de referència de tota l'educació a Suècia. El paper dels professors de religió és relacionar aquest fonament amb les diferents tradicions religioses i veure com continuar el diàleg, com interpretar, per exemple, la igualtat entre homes i dones, o la democràcia, o el que sigui, en relació amb les diferents tradicions religioses.

Si mirem la situació sueca, vam tenir molt de temps per debatre els diferents arguments i crec que és una situació realment equilibrada, en la qual molts representants de comunitats religioses senten que algú els escolta, però en la qual també queda molt clar qui decideix quin serà el contingut de l'assignatura de religió.

Cal anar amb molt de compte, en aquesta feina, i s'ha de ser molt professional. Cal conèixer les diferents religions. Altrament, és impossible sortir-se'n. Així que moltes pre-

gundes sobre la conferència han estat sobre la formació dels mestres i jo diria, des del punt de vista suec, que veiem que és molt important evitar que qualsevol persona pugui entrar a classe i dir que ensenyarà religió. Cal tenir uns coneixements professionals. Per tant, si mirem la situació sueca, jo diria que no sé si és una situació civilitzada, però crec que vam tenir molt de temps per debatre els diferents arguments i crec que és una situació realment equilibrada, en la qual molts representants de comunitats religioses senten que algú els escolta, però en la qual també queda molt clar qui decideix quin serà el contingut de l'assignatura de religió, i no són els representants religiosos, sinó els representants de l'Agència Nacional, evidentment.

Ron Wideman (Ontàrio):

Crec que una cosa important que hem après a Ontàrio és no aclaparar el sistema escolar amb massa canvis al mateix temps. De manera que si tenen una iniciativa important com aquesta, seria una bona idea mirar de no introduir sis importants iniciatives curriculars més en altres àmbits al mateix temps. Perquè en el nostre cas, amb el Govern del Canadà de 1995, el sistema senzillament va quedar saturat pels canvis i això vol dir que moltes coses no van sortir bé; i, concretament, el canvi en l'ensenyament de les religions va ser deixat de banda perquè era menys crucial que altres coses des del punt de vista de l'existència del sistema en aquell moment.

Una cosa important que hem après a Ontàrio és no aclaparar el sistema escolar amb massa canvis al mateix temps.

L'altra cosa que voldria assenyalar sobre el canvi és que cal que hi hagi pressió i suport. Penso que potser és per això que a Ontàrio vam fer que l'ensenyament de les religions fos obligatori. Això és posar pressió a les escoles perquè facin alguna cosa. I després el Ministeri hauria hagut d'oferir suport, suport significatiu, als consells escolars i als professors perquè poguessin fer que això passés.

La tercera cosa que voldria assenyalar és la importància de la consulta a les comuni-

tats amb què es treballa, perquè és mitjançant aquest procés com es construeixen la comprensió i l'acord, i com s'estableixen les relacions entre persones que permeten que el canvi es produeixi d'una manera constructiva.

Jean-Marc Charron (Quebec):

Permetin-me tres observacions amb relació a la síntesi i amb les primeres preguntes que s'han formulat. La primera observació és sobre el model únic. Efectivament, penso que cal resistir la temptació de la recerca del model. No hi ha un model únic, sinó que cada model és únic en la mesura que és la resposta a un model particular. A mi, el que em fascina del que he sentit i de la literatura que he consultat, com a reflexions sobre aquestes qüestions, és la creativitat dels diferents mitjans per ajudar diferents societats a afrontar un problema que ens és comú, d'altra banda. S'ha posat en relleu la qüestió de la persistència de la religió, però en una nova configuració, marcada per la diversitat. Jo també diria que el repte que ens és comú és l'explosió del sistema de referències de la nostra societat. I això també és important i s'ha recalcat amb referència a la secularització. Però jo diria, de forma més global, que el que és interessant en la presentació amb referència al Land de Brandenburg no és pas la secularització, sinó el final, l'esclat d'un sistema de referències. De fet, el repte és com es fa front a l'esclat del sistema de referències a les nostres societats i quin impacte té això en el món escolar, en el món de l'educació. I com podem, per tant, ajudar els nens, els adolescents, a construir-se una identitat en un món on els sistemes de referència han esclatat.

Penso que això és comú a tots nosaltres. Però ho hem de fer en funció dels nostres marcs polítics, històrics, jurídics i d'un entorn social i cultural que és variable. I, en aquest sentit, no és possible trobar un model únic.

La segona observació, que està en relació amb els dos reptes a què ens hem d'enfrontar –és a dir la persistència del fet religiós en una nova configuració, d'una banda, i l'explosió del sistema de referències, de l'altra–, és tota la qüestió de l'articulació de l'ètica i de la cultura religiosa. És l'opció que s'ha

triat al Quebec, però aquesta articulació no és un imperatiu. No hi ha res d'imperatiu en el fet d'articular conjuntament ètica i cultura religiosa. Però em sembla que és un element ineludible de la problemàtica.

Al Quebec, s'ha optat per l'ètica i la cultura religiosa. Ho subratllo per mostrar una vegada més que això està influït pels nostres contextos particulars. Hem pres l'opció d'articular conjuntament ètica i cultura religiosa -en certa manera no podíem fer altra cosa que això-, en la mesura que, històricament, al Quebec s'han desenvolupat dos tipus d'ensenyaments paral·lels: l'ensenyament moral, d'una banda, i l'ensenyament moral i religiós, de l'altra, en el sistema confessional. I l'ensenyament moral va ser una opció que es va prendre en els anys setanta del segle passat per donar resposta a les reclamacions dels partidaris de la laïcitat; la concessió que es va fer als qui contestaven el sistema confessional, és a dir que els joves poguessin quedar exempts de l'ensenyament religiós i escollir l'ensenyament moral. En el nostre debat educatiu, l'ensenyament moral va ser la causa dels laïcistes i l'ensenyament religiós la dels confessionalistes. I durant trenta anys el debat s'ha polaritzat entre aquests dos mons i s'ha traduït, en termes de programa escolar, en programa d'ensenyament moral i programa d'ensenyament moral i religiós catòlic.

Quan s'ha volgut superar aquesta polarització no s'ha pogut fer en un programa de cultura religiosa. Calia que fos un programa d'ètica i cultura religiosa, perquè si no hauria estat vist pels laïcistes com un nou triomf de la perspectiva religiosa sobre la perspectiva laïcista. Però aquestes coses estan molt contextualitzades. Així, l'articulació de l'ètica i la cultura religiosa es fa en filigrana, però la configuració pot ser variable.

Una última observació sobre la diversitat religiosa. El que he sentit molt sovint, i ho he sentit molt sovint al meu país des de fa cinc anys en aquest debat al voltant de la diversitat religiosa, és la temptació de reduir aquesta qüestió únicament a la problemàtica de la immigració. Cal tenir en compte la diversitat causada per la immigració, però no exclusivament. La mundialització és un argument amb el qual hem hagut de contemporitzar al nostre país. La gent no es topava pel carrer amb joves sikhs, amb joves hindús, amb jo-

ves musulmans. La gent podia dir en medis que encara són en un 98 per cent catòlics "què hi tenim a veure amb la diversitat religiosa nosaltres?" La resposta és: quan connecteu la televisió, esteu davant de la diversitat. El nostre món és un món obert, el planeta és

**El nostre món és un món obert,
el planeta és un poble on cohabita
gent de diferents horitzons.**

un poble on cohabita gent de diferents horitzons.

Per tant, no és únicament la immigració el que ens obliga a tractar la diversitat. Trobo que el risc de reduir, en la nostra retòrica, la qüestió de la diversitat a la immigració és condemnar l'immigrant a l'ostracisme. En medis de majoria confessional, com era el cas al nostre país, argumentar, utilitzar la necessitat d'abordar la diversitat religiosa en nom de la immigració era córrer el risc de girar-se contra els immigrants, i n'hem tingut alguns episodis, d'això. Valgui com a exemple un jove sikh que va reclamar portar el turbant a l'escola. Això va anar a parar als tribunals. La cort va donar la raó al jove sikh i la sentència es va pronunciar un any després de la desconfessionalització del sistema escolar. Gran manifestació de pares per dir: "Ens heu tret les creus de les escoles i permeteu que hi entrin els turbants." Per consegüent, l'argument de la diversitat basat únicament en la immigració és un argument perillós, al meu parer.

**No és únicament la immigració el
que ens obliga a tractar la diversi-
tat. Reduir la qüestió de la diversi-
tat a la immigració és condemnar
l'immigrant a l'ostracisme.**

Jean-Claude Marguet (Neuchâtel):

Crec que tots estem d'acord sobre la conveniència d'una nova presència de la religió a l'escola. Observo molts punts de semblança. Estic d'acord amb l'opinió dels qui m'han precedit, especialment en el fet que la història de cadascun dels nostres pobles és pròpia i que es tracta de veure clarament d'on es ve

per inscriure's i inserir-se de la manera més precisa possible en el procés. També observo una similitud pel que fa a la responsabilitat entre l'Església, l'escola i els tribunals. En el cas de Suïssa, també tenim bases legals resultants de la jurisprudència. Per exemple, per a les qüestions relacionades amb la natació. Quan el pare d'una alumna musulmana ha demanat que la seva filla no participi en les classes de natació, el Tribunal Federal ha dictaminat que mentre la missió formadora de l'escola no resulti afectada, hi té dret i s'ha de dispensar l'alumna. Així doncs, veiem que també aquí hi ha responsabilitats que han quedat a càrrec dels tribunals.

Per a nosaltres, el temps és primordial. Crec que és absolutament necessari donar-se temps per a la reflexió. I després també tenim un principi, al meu país, que diu que la llei segueix els fets. Per tant, es legislarà, es redactarà una constitució o es modificarà quan els fets o els costums vagin per un camí diferent del que preveu la llei.

S'ha esmentat la qüestió de la laïcitat francesa. Jo, però, hi voldria aportar un matis. Al cantó de Neuchâtel tenim més aviat una laïcitat de cooperació, mentre que a França –val a dir que no sóc especialista en laïcitat francesa– hi ha més aviat una laïcitat d'exclusió. Intentaré explicar-me: la laïcitat de cooperació és, per regla general, la llibertat religiosa a l'espai públic garantida per a les persones i la prohibició d'aquesta llibertat és una excepció. Hi ha una obligació de laïcitat per a l'Estat. Pel que fa a França, laïcitat d'exclusió, és a dir, per regla general, prohibició de l'expressió de la llibertat religiosa a l'espai públic. La llibertat és una excepció. També hi ha una obligació de laïcitat de l'Estat, per a l'Estat i per a les persones a l'espai públic. És un petit matis que tanmateix volia aportar.

Pel que fa als actors, en l'àmbit polític, per a nosaltres, és un desencadenant. Al Parlament, la qüestió ha estat clarament plantejada pels polítics i crec que aquí, quan els polítics tüssen, el conjunt del poble es constipa. O a l'inrevés. Els polítics també es fan portaveus de rondineigs que es poden sentir entre la població i tot seguit plantegen la qüestió. Davant d'això, també, fets. L'any 1996 va ser l'auge de les sectes, que s'observaven a l'estranger i també al nostre país. I un polític va plantejar una qüestió. Tot seguit, els en-

senyants havien de participar en la reflexió. Nosaltres potser tenim sort perquè quan al nostre Parlament es planteja una qüestió, hi ha dos anys per respondre-hi. I de vegades es triga tres anys, de vegades cinc, depèn de la complexitat de la qüestió. Al cap de dos anys, es va poder respondre aquesta qüestió. Els ensenyants van tenir temps de reflexionar, també de posicionar-se, de fer una reflexió conjunta amb els sindicats, d'emetre tesis. També van penjar aquestes tesis a internet, on són accessibles. El sindicat francòfon d'ensenyants, concretament. No formo part del sindicat. Però les seves tesis són molt interessants perquè hi ha moltes reflexions. És el conjunt de la professió que hi reflexiona. I, en aquest sentit, trobo que tenim moltes coses per aprendre.

Després, hi ha tota una sèrie de treballs paral·lels que s'han de posar en pràctica. I es van posar en joc molts actors. En la conferència he esmentat els grups de contacte amb els musulmans, per exemple, que veiem regularment. L'escola es reuneix cada sis setmanes amb aquest grup de trenta persones aproximadament. Doncs això és comunicació. Comparteixo l'opinió del meu col·lega de Suècia que ha dit que el diàleg és una paraula clau. Per a nosaltres, la comunicació, en un país que és un país d'asil, és un element essencial.

La polèmica, per ara, la pot constituir la presència dels mitjans de comunicació. L'ensenyament de les religions és un assumpte molt sensible. Un assumpte que torna a plantejar-se contínuament. De sobte apareix un gran titular que diu: "Déu torna a l'escola." No és pas gaire antic, data d'un o dos anys. "Ecumenisme a l'escola, on és el lloc de les religions?" I, de seguida, gran enrenou a tota la premsa. Quan vam presentar el programa, era el dimarts 6 de maig de 2003. Habitualment, quan es convoca una conferència de premsa, hi ha tres, quatre o cinc mitjans que hi acudeixen, i en aquest cas n'hi va haver trenta. Per a un cantó tan petit, és un nombre important. Hi van anar tots els mitjans. La televisió, la ràdio, tothom hi era i volia saber què fèiem. Els mitjans de comunicació s'interessaven molt pel tema. Aquí també, diàleg amb els mitjans. Hi discutim molt, amb els mitjans de comunicació. Els expliquem tot el que fem. Cal tornar a precisar com entenem

aquesta laïcitat de cooperació. Crec que hem de repetir el que volem, que no és pas el que volem sinó el que s'ha volgut que digui la Constitució.

Cal tornar a precisar com entenem la laïcitat de cooperació. Els mitjans de comunicació s'interessen molt pel tema.

Una altra presència al nostre cantó és la d'una televisió que està sostinguda per un grup religiós que feia, fa cinc anys més o menys, o potser ara ja en fa deu, emissions religioses en gran quantitat i després la població va dir que hi havia massa continguts religiosos i es va contenir una mica. Devien tornar a veure ells mateixos els seus programes i ara fan programes molt més laics en aquesta televisió. Encara hi ha alguns espais on uns invitats prenen la paraula sobre un assumpte de caràcter religiós o un pastor o un capellà és invitat per parlar sobre un tema d'actualitat. Aquesta presència és, al meu parer, apreciada per la població perquè és un servei públic.

I un altre element també: hem hagut de modificar, així mateix, el curs de llatí perquè els joves, al nostre cantó, es desinteressaven del llatí, cada vegada n'hi havia menys que en volguessin estudiar. Així doncs, vam haver de transformar els cursos de llatí en cursos de llengua i cultura de l'antiguitat (LCA), en què es dona a cada alumne una base de grec, de llatí i una base cultural una mica més àmplia. I, també en aquest cas, el conjunt d'ensenyants va entrar en el procés i va crear tot de documents, que van penjar a internet, una base de dades molt important. I hi ha hagut una presa de consciència molt àmplia entre els pares i també entre el sector dels ensenyants.

Clément Zill (Neuchâtel):

Tots, més o menys, estem marcats, als nostres petits països i al nostre racó de terra, per la nostra història. Evidentment, les coses no són pas diferents al nostre cantó de Neuchâtel, on coneixem la instauració de la laïcitat des de fa força temps. Fa 150 anys, de fet, que la laïcitat imposa la seva visió, en certa

manera, a la nostra societat. Vam començar per conèixer una laïcitat molt militant, si se'm permet dir-ho així, en què hi havia una veritable lluita de poders. Gairebé es desitjava que la població esdevingués atea. Era una laïcitat militant.

Després hi va haver una laïcitat que jo qualificaria d'abstenció durant unes quantes desenes d'anys, durant els quals l'Estat i l'Església es toleraven més o menys. I posteriorment, durant aquests últims anys, potser els deu darrers anys, una laïcitat més oberta però que no arribaria pas a acceptar imams o capellans o pastors que anessin a ensenyar educació religiosa i humanisme a l'escola pública. I aquesta laïcitat oberta és la que, en el fons, demana i reconeix que l'escola té dret de donar als alumnes un ensenyament de les cultures religioses i humanistes. I, en relació amb això, és interessant constatar que, al nostre petit país de Neuchâtel, els eclesiàs-

Aquesta laïcitat oberta és la que, demana i reconeix que l'escola té dret de donar als alumnes un ensenyament de les cultures religioses i humanistes.

tics, siguin protestants o catòlics romans, no tenen por de perdre una parcel·la de la seva autoritat perquè gairebé ja no en tenen cap. Gairebé no en tenen cap, dissortadament, i les estadístiques són prou eloqüents. Des de fa trenta anys, les comunitats religioses cristianes han vist com els seus efectius disminueixen en moltes desenes de milers de membres. No dispo de xifres precises, però el 1960, tinc al cap la xifra de 90.000 membres de comunitats protestants. I vint o trenta anys després són uns 60.000. Una caiguda enorme... I passa el mateix amb els catòlics. Per contra, els musulmans han augmentat. I, contràriament, els he de dir que actualment són els eclesiàstics i les esglésies reconegudes els qui demanen ajuda a l'Estat per restaurar una mica la seva aura, per restaurar una mica el seu blasó i per mirar de salvar el que es pugui.

Dit altrament, l'ensenyament religiós que les esglésies oferien a les escoles no conduïa a res creïble. Per tant, estan d'acord a dir: "Escolteu, cal canviar la situació, cal canviar el joc. Tornem a l'escola certes missions",

perquè les esglésies han de continuar donant sempre un programa d'ensenyament religiós, però fora de l'escola, i això podria donar una mica d'espiritualitat. I l'espiritualitat, aleshores, s'encarregarien de donar-la les esglésies.

Tot això per dir també que això explica una mica la nostra tebior, com he constatat escoltant els col·legues de Suècia o de Catalunya, que semblen dedicar uns mitjans acceptables a la formació dels ensenyants. He quedat impressionat de veure els mitjans de què disposen per formar els ensenyants, situant-los a nivell universitari. Res semblant de moment al cantó de Neuchâtel, encara que les coses puguin i hagin de canviar. Però si ho fem ara, amb massa insistència, estic convençut que aniríem en sentit contrari a la història. I el fet de voler insistir massa per formar ensenyants i per donar pes a aquest ensenyament de les cultures religioses semblaria sospitós als ulls de la població i probablement aniríem en sentit contrari al nostre objectiu. Aniríem més aviat cap a un fracàs de la nostra temptativa de donar una mica d'impuls religiós a la societat.

Blai Gasol (Catalunya):

És evident que, com han dit els ponents anteriors, la realitat de cada país pesa molt en tot això i la història de cada país no és aliena a aquests processos. I un país com el nostre, o sigui, una nació sense estat, té dificultats serioses per tirar endavant el seus propis projectes. I una vegada més, ens trobem davant de dificultats tangibles. Evidentment, al llarg de la història, el fet d'haver de ser dependents de l'Estat espanyol ens ha marcat profundament i ens marca encara avui dia. És una realitat, és així. D'altra banda, també hem tingut una influència clara de l'Estat francès. És a dir que estic segur que si l'Estat espanyol no hagués estat tan dèbil al seu moment i hagués tingut tan pocs mitjans, segurament la influència francesa hauria estat encara més gran i la situació de laïcisme de França ens hauria arribat amb més força. Tots sabeu la història del nostre país pel que fa a l'educació i que, al seu moment, l'Estat no va tenir prou recursos per fer-se càrrec de l'escola pública i els ajuntaments es van haver d'anar espavilant com van voler o com van poder. En molts casos, sort hi va haver de l'Església,

de les congregacions religioses que van assumir aquest paper de fer arribar l'ensenyament als pobles, sobretot, als medis rurals.

Per tant, som hereus del que hem tingut i, en tot cas, el que hi ha ara, en aquests moments, sobre la taula, és una situació complexa. Tal com vaig dir en la meva intervenció, penso que hi ha possibilitats d'arribar a un acord aquí, un acord sobre una matèria de cultura religiosa, amb uns continguts d'ètica en el sentit que deia el company, uns continguts d'ètica amb tot el que és la laïcitat. M'ha agradat molt el concepte de laïcitat de

Som hereus del que hem tingut i, en tot cas, hi ha possibilitats d'arribar a un acord sobre una matèria de cultura religiosa.

cooperació, un concepte nou que penso que expressa molt bé el que volíem dir.

Malgrat aquesta dependència que tenim de l'Estat espanyol i del fet que la realitat de l'Estat espanyol, repeteixo, al meu entendre i segons la meva anàlisi, és profundament diferent en aquest moment de la nostra, penso que a Catalunya seria possible d'arribar a un acord, tal com vaig dir en la ponència, si l'episcopat fos capaç d'assumir-lo. Si la jerarquia catòlica fos capaç d'assumir-lo. Penso que això encara és possible i, en tot cas, penso que és la nostra obligació lluitar fins al final perquè això sigui una realitat.

Si fóssim capaços de fer un plantejament unitari a Catalunya, com en tantes altres coses, ens en sortiríem, malgrat totes les dificultats que hi ha en el marc legal estatal.

I, malgrat tot, penso que si fóssim capaços de fer un plantejament unitari a Catalunya, com en tantes altres coses, ens en sortiríem, malgrat totes les dificultats que hi ha en el marc legal estatal. Ara bé, si no som capaços d'arribar a una posició unitària a Catalunya, probablement sí que no hi tindrem res a fer. Vull dir que si la posició de la jerarquia, en aquest cas, és de no asseure's a parlar i la seva intenció és dinamitar tot aquest procés, probablement aconseguirà el seu objectiu.

Penso que si es fa això serà un error històric. Perquè tota la realitat coincideix, és allò que tenim a tocar, a la punta dels dits, però que ens falta acabar d'agafar-ho. I seria una llàstima que en aquest moment, quan a nosaltres ens sembla que és possible i per a una part important de la societat és important, no estiguéssim a l'alçada i no ho poguéssim tirar endavant.

Jean-Marc Charron (Quebec):

Sobre els actors que poden afavorir o no el canvi, i amb relació a la intervenció del senyor Gasol, vull subratllar que aquest assumpte em sembla altament polític. És polític i els polítics tenen un paper determinant per fer avançar o no un assumpte com aquest. La qüestió religiosa és sempre sensible, en totes les poblacions, i els polítics no són insensibles a aquesta sensibilitat. I només per il·lustrar aquestes paraules, i no voldria pas ser cínic, però penso que hi ha coses com ara els imponderables de la vida política que tenim al meu país, i ahir els vaig assenyalar que els canvis, la llei, es van adoptar la setmana passada al Quebec. Al mes

La qüestió religiosa és sempre sensible, i els polítics no són insensibles a aquesta sensibilitat.

de gener passat jo hauria estat molt menys entusiasta amb relació al futur d'aquest projecte de llei. Actualment, al Quebec tenim un Govern que és molt impopular. Penso que bat rècords d'impopularitat. I, al mes de gener, a causa d'aquesta impopularitat, estàvem convençuts que no podria tirar endavant els canvis que se li proposaven. Serien un element més que s'afegiria a la seva impopularitat. Gràcies a Déu, el Govern va cometre un gran error al mes de gener passat. En un assumpte molt delicat, va proposar d'augmentar les subvencions a les escoles jueves. Mala idea seva, gran bé per a nosaltres! Perquè hi va haver un clam de protestes de la població, dels líders d'opinió, que van obligar el Govern a retirar aquest projecte, però també a fer prendre consciència que la qüestió religiosa és un assumpte espinós. I estic convençut que això li va fer veure d'una altra manera la proposta que se li sotmetia.

Però voldria dir, això no obstant, que aquests dossiers, al cap i a la fi, són altament polítics, al meu país, i penso que això és vàlid a tot arreu. I, segons la conjuntura política, les coses poden anar en un sentit o en l'altre. Per tant, es poden establir estratègies i després dir: "Sí, jugarem amb tal grup o amb tal altre, tirarem les coses endavant", però ja se sap que els polítics no es guien sempre per la raó raonable.